

Ірина Валеріївна ПРИХОДЬКО

асистент,
кафедра міжнародних економічних відносин,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru

НЕТАРИФНІ ПЕРЕШКОДИ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ

Приходько, І. В. Нетарифні перешкоди у міжнародній економічній інтеграції [Текст] / Ірина Валеріївна Приходько // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 170-175. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Теоретичним аспектам тарифних та нетарифних бар'єрів присвячені праці Р. Болдвіна, В. Голубева, Н. Горін, О. Гребельника, А. Деарддорфа, Д. Лук'яненка, Н. Науменка, Ф. Рута та ін.

Застосування нетарифних заходів в умовах міжнародної економічної інтеграції є досить звичним явищем, оскільки вони виступають найбільш ефективним інструментом заборони доступу до ринків збуту через урядові субсидії, кількісні обмеження, ліцензування, квотування, адміністративні процедури, санітарні та технічні норми тощо.

Ставлення до використання нетарифних інструментів є досить неоднозначне: з одного боку, Світова організація торгівлі зводиться до мінімуму їх застосування, а з іншого – кожна країна намагається за допомогою них захистити свій внутрішній ринок, стимулюючи використання економічних та адміністративних важелів регулювання експортно-імпоротної діяльності.

Інтеграція України до ЄС ускладнюється застосуванням з боку європейських країн низки заходів нетарифного характеру, які мають на меті захистити так звані «чутливі» сектори економіки, а з боку нашої держави такі нетарифні бар'єри мають радше формальний характер.

Метою роботи є формування сукупності науково-методичних засад та змісту нетарифних перешкод міжнародної економічної інтеграції; порівняння сучасних класифікацій нетарифних засобів; виявлення залежності процесу міжнародної економічної інтеграції від нетарифних бар'єрів.

Метод (методологія). У дослідженні використано методи узагальнення, логічний, абстракції та аналізу.

Результати. Висвітлено чинні нетарифні механізми впливу держави, особливості їх функціонування та застосування. Систематизовано основні напрямки дослідження сутності поняття «нетарифних перешкод». Проведено узагальнення та запропоновано класифікацію нетарифних перешкод залежно від стадії міжнародної економічної інтеграції. Проведено зіставлення політико-економічних (нетарифних) бар'єрів та етапів міжнародної економічної інтеграції, як наслідок, побудовано матрицю з квадрантами, за допомогою яких виявлено точки перетину з найкращим та найгіршим випадком розвитку інтеграційного процесу певної країни.

Ключові слова: нетарифні перешкоди; міжнародна економічна інтеграція; політико-економічні бар'єри; торговельні перешкоди; торговельна війна; технічні заходи; стадії інтеграційного процесу.

NON-TARIFF BARRIERS OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Abstract

Introduction. The theoretical aspects of tariff and non-tariff barriers are investigated in the works of such scientists as A. Hrebelynyk, D. Lukyanenko and N. Naumenko, V. Golubev, N. Gorin, Ruth F., R. Baldwin, A. Deardorf and others. Using of non-tariff measures in the international economic integration process is fairly commonplace, because they appear to be the most effective tools to deny the access to markets due to the government subsidies, quantitative restrictions, licensing, quotas, administrative procedures, sanitary and technical standards and etc.

The attitude towards the non-tariff instruments is rather contradictory: from one point of view, the World Trade Organization tries to minimize their usage, and from another point of view, each country tries to apply them to protect their domestic market by encouraging the use of the economic and the administrative levers of export-import activities regulation.

Ukraine's integration into the EU is complicated by the EU countries' exploitation of the non-tariff measures which are intended to protect so-called "sensitive" sectors. We have to admit, that Ukraine's non-tariff barriers are rather a framework.

Purpose of the study is to form a set of scientific and methodological foundations and non-tariff barriers contents of international economic integration. The comparison of existing classifications of the non-tariff measures to identify the dependence of the international economic integration process on non-tariff barriers.

The method (methodology). The methods of synthesis, logic, abstraction and analysis are used in the study.

Results. The basic non-tariff mechanisms of state influence, the main features of their operation and application are described. The main areas of research essence of the concept of "non-tariff barriers" are systematized. The generalization and the classification of the non-tariff barriers, depending on the stage of international economic integration are conducted.

The non-tariff barriers and the stage of international economic integration are compared. As a result it has been constructed a matrix with quadrants in which we have found the point of intersection with the best and the worst case of the integration process of a country.

Keyword: non-tariff barriers, international economic integration, political and economic barriers, trade barriers, trade war, technical measures, the stage of the integration process.

JEL classification: F020, F150

Вступ

Теоретичним аспектам тарифних та нетарифних бар'єрів присвячені праці Р. Болдвіна, В. Голубева, Н. Горін, Гребельника, А. Деардорфа, Д. Лук'яненка, Н. Науменка, Ф. Рута та ін.

У процесі інтеграції виникають об'єктивні та суб'єктивні перешкоди та протиріччя. До об'єктивних належать: географічне розташування; різні рівні суспільно-економічного розвитку країн-партнерів; відмінності економічних потенціалів та ресурсного забезпечення; міжнародні фактори і т. д. Суб'єктивними є: політичні протиріччя; неузгодженість економічних та міжнародних інтересів; політична та економічна нестабільність, геополітична та гео економічна невизначеність та ін. [1]

Мета та завдання статті

Метою роботи є формування сукупності науково-методичних засад та змісту нетарифних перешкод міжнародної економічної інтеграції, порівняння чинних класифікацій нетарифних засобів, виявлення залежності процесу міжнародної економічної інтеграції від нетарифних бар'єрів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Зазвичай бар'єри за природою впливу на торговельні потоки у міжнародній торгівлі умовно поділяють на дві групи: самостійні та виокремлені. Перша група – це різні види природних бар'єрів, передусім географічна відстань між країнами, інфраструктура транспортування вантажів тощо. Однак завдяки посиленню глобалізації, технічному і технологічному прогресу вплив цих бар'єрів на величину товаропотоків зменшуватиметься. Другу групу складають різні інструменти зовнішньоекономічної

політики, що створюються урядами країн і безпосередньо впливають на рівень ввезення і вивезення товарів. До них належать усі використовувані заходи тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі [2].

У конкурентній політиці традиційно виокремлюють два основних блоки:

- захисні заходи;
- активні заходи [3].

За ступенем впливу на зовнішньоекономічну діяльність (ступенем заборонності) нетарифні заходи поділяються на 4 групи:

- жорсткі заходи;
- помірні заходи;
- заходи – «подразники»;
- заходи, ступінь заборонності яких встановити неможливо [4].

У світовій практиці і в торговельній політиці прийнято розрізняти [5]:

- нетарифні обмеження, спеціально створені для того, щоб за їх допомогою здійснити регулювання зовнішньої торгівлі (заборона, квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту та ін.)
- нетарифні обмеження, що виникають у результаті проведення технічної політики, реалізації норм охорони здоров'я, здійснення фінансових та адміністративних заходів тощо.

Найбільш розповсюджені на сьогодні нетарифні обмеження охоплюють наступні категорії [5]: кількісні обмеження й аналогічні адміністративні заходи; нетарифні стягнення, податки, фінансові заходи; практика обмеження виконавчих органів; субсидії та інші дотації експортерам або імпортозамінним галузям; митні процедури та формальності в тому випадку, коли вони перевищують нормальні і загальноприйняті норми; технічні бар'єри в торгівлі.

Згідно із тлумаченням Т. Корневої нетарифне регулювання – це сукупність заходів, спрямованих на захист українського ринку при ввезенні на митну територію України і вивезенні за межі цієї території товарів шляхом встановлення в актах законодавства України правових норм крім заходів, встановлених в актах законодавства України про митний тариф та міжнародних договорах України стосовно встановлення, скасування або зміну митних ставок, надання тарифних пільг і преференцій, а також змін в номенклатурі Єдиного митного тарифу України [6]. Н. Науменко, Л. Пісьмаченко та В. Пресняков вважають, що нетарифне регулювання визначається як комплекс обмежувально-заборонних заходів, що перешкоджають проникненню імпортованих товарів на внутрішній ринок з метою захисту інтересів вітчизняного виробника та споживача [6].

На думку І. Крупки, нетарифні інструменти є методами насамперед адміністративного впливу та ефективним засобом регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом встановлення певних вимог до суб'єктів господарської діяльності [7].

За Дюмуленом І. І., у світовій практиці прийнято розрізняти:

- нетарифні обмеження, спеціально створені для регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту та ін.);
- нетарифні обмеження, що виникають у результаті проведення технічної політики, здійснення фінансових та адміністративних заходів тощо;
- нетарифні збори, фінансові заходи, ковзаючі податки, додаткові митні збори, антидемпінгові та компенсаційні мита, прикордонне оподаткування;
- обмежувальна практика владних органів;
- субсидії та інші дотації, протекціоністська система розподілу державних замовлень, політика регіонального розвитку з наданням пільг регіонам та ін.;
- митні процедури та формальності, якщо вони є додатковим бар'єром у торгівлі (митна оцінка, система митної класифікації при їх вільному застосуванні);
- технічні бар'єри: санітарно-ветеринарні норми та стандарти, промислові стандарти та вимоги безпеки, вимоги до упаковки та маркування, торгового знаку, якщо вони дискримінують іноземні товари або створюють перешкоди у торгівлі [8].

Конференція ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД розрізняє «нетарифні заходи» та «нетарифні бар'єри», де перше є загальним поняттям. Заходи об'єднують будь-які інструменти, що мають обмежувальний ефект або можуть використовуватись як обмеження, хоча це не є їх основною властивістю [9].

ЮНКТАД займається питанням заходів нетарифного регулювання та їх впливу на торгівлю та розвиток з першої половини 1980-х рр. У 1994 р. вона почала розробляти класифікацію нетарифних бар'єрів, базуючись на раніше створеній ЮНКТАД класифікації заходів регулювання торгівлі, яка групувала такі заходи у 8 груп, які потім ділилися на більш ніж 100 категорій:

- тарифні заходи;
- пара-тарифні заходи;

- заходи цінового контролю;
 - фінансові заходи;
- Іншою класифікацією ЮНКТАД поділила нетарифні бар'єри на:
- основні заходи (заходи, призначені для захисту вітчизняних виробників): заходи цінового контролю; фінансові заходи; заходи кількісного контролю; монополістичні заходи;
 - неосновні заходи (заходи для захисту вітчизняних споживачів): заходи автоматичного ліцензування; технічні заходи; повернення гарантійного завдатку щодо чутливих товарів;
 - заборона на заходи автоматичного ліцензування;
 - заходи кількісного контролю;
 - монополістичні заходи;
 - технічні заходи: імпорт чутливих товарів [10].

У 2007-2012 роках ЮНКТАД описала та систематизувала нетарифні бар'єри, результатом чого стала нова класифікація, погоджена низкою міжнародних організацій (групою MAST – Multi Agency Support Team, до якої належать ФАО, Організація економічного співробітництва і розвитку, ЮНКТАД, ЮНІДО, МВФ, Світовий банк, СОТ).

Нетарифні торговельні бар'єри згруповано за трьома напрямками: технічні, нетехнічні та щодо експорту, які поділяються на групи та підгрупи. Всього в класифікації є 16 груп нетарифних бар'єрів, що позначені буквами англійського алфавіту від «А» до «Р». Вони охоплюють усі напрямки нетарифного регулювання.

Таблиця 1. Класифікація нетарифних бар'єрів [11, с.15]

Система класифікації нетарифних бар'єрів			
засоби щодо імпорту	технічні заходи	A. санітарні і фітосанітарні заходи	
		B. технічні бар'єри в торгівлі	
	нетехнічні заходи		C. передвідвантажувальна інспекція та ін. формальності
			D. заходи контролю за цінами
			E. ліцензії, квоти, заборони та ін. заходи кількісного обмеження
			F. збори, податки та інші паратарифні заходи
			G. фінансові заходи
			H. антиконкурентні заходи
			I. інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею
			J. розподільчі обмеження
			K. обмеження на післяпродажне обслуговування
			L. субсидії (крім експортних)
		M. обмеження на державні закупівлі	
		N. інтелектуальна власність	
		O. правила походження	
засоби щодо експорту	P. засоби щодо імпорту (разом із експортними субсидіями)		

Політичний бар'єр полягає у ступені розбіжності політичних систем, законодавства, регуляторних функцій і механізмів держави, стійкості політичного устрою тощо. Величина соціокультурного бар'єру показує, наскільки сильно відрізняються традиції, соціальна організація суспільства, мови та ін. Економічний бар'єр вказує на відносну розбіжність економічних умов між регіонами та може бути структурований на чимало підгруп, які стосуються розвиненості ринку, величини попиту, конкуренції, норми прибутковості капіталу і т. п. І, нарешті, географічний бар'єр пов'язаний із розбіжностями природно-кліматичних умов: температурного режиму, часового режиму тощо.

Політичні складові бар'єрів є однаковими, як і постійні складові економічної частини бар'єру:

- митний режим, витрати на перетин кордону, оподаткування тощо;
- роздрібний річний товарооборот – абсолютний та відносний показник (по всіх параметрах і по різних роках);
- ПШ на одну особу; валова додана вартість на 1 особу;
- кредити на одну особу; кількість населення.

Ще одним специфічним бар'єром є торговельна війна. За визначенням Е. А. Митарєвої [12], торговельною війною є торговельне суперництво двох або більше країн, що відбувається з метою захоплення зарубіжних ринків або попередження торговельної «окупації» національної економіки.

Основними видами є оборонна та наступальні війни. До методів оборонної торговельної війни відносяться:

- підвищення імпортних мит (у тому числі використання зрівняльних мит, які передбачають наближення ціни на імпортні товари до рівня внутрішніх цін з метою попередження демпінгу);

- зниження імпорتنних квот;
- введення (запровадження) нетарифних обмежень – бар'єрів, пов'язаних з ускладненням процедури ліцензування та нагромадженням митних формальностей;
- введення технічних бар'єрів, що передбачають виникнення складнощів з відповідності імпорتنних товарів національним стандартам та технічним умовам.

Інтересами країни-імпортера, що ініціює торговельну війну, є:

- економічні – зменшення конкуренції на внутрішньому ринку; збільшення обсягів ВВП; збільшення зайнятості; підтримка вітчизняних виробників; збільшення платоспроможного попиту.
- політичні – політичний тиск з метою отримання бажаних політичних кроків або рішень; погіршення конкурентних позицій країни у світі; дискредитація органів влади країни.
- військово-політичні – обмеження торгівлі з країною з метою послаблення її економічних та військових позицій; недопущення укріплення військових позицій країни; інструмент досягнення військових переваг.

Спробуємо зіставити політико-економічні бар'єри та ступені міжнародної економічної інтеграції, що можна здійснити за допомогою матричного методу.

Кожна сторона матриці матиме три позиції. Припустимо, що наявні три рівні політико-економічних бар'єрів:

- високі політико-економічні бар'єри (I);
- середні політико-економічні бар'єри (II);
- низькі політико-економічні бар'єри (III);
- Інтеграційні стратегії (стадії міжнародної економічної інтеграції) позначимо:
- повна міжнародна економічна інтеграція (III);
- часткова міжнародна економічна інтеграція (II);
- початкова міжнародна економічна інтеграція (I).

Виходячи з наявних позицій, будемо матрицю з квадрантами, де по вертикалі показуємо рівні політико-економічних бар'єрів, де висота бар'єра визначатиме кількість наявних політико-економічних бар'єрів, які необхідно подолати країні, що інтегрується; а по горизонталі – позиції стадії міжнародної економічної інтеграції (табл.2)

Таблиця 2. Зіставлення політико-економічних бар'єрів та стадій міжнародної економічної інтеграції*

Низький політико-економічний бар'єр	III + III = економічний союз	III + II = митний союз	III + I = Угода про асоціацію (Європейські угоди)
Середній політико-економічний бар'єр	II + III = спільний ринок	II + II = зона вільної торгівлі	II + I = Угода про партнерство і співробітництво
Високий політико-економічний бар'єр	I + III = 0	I + II = преференційна угода	I + I = Угода про партнерство та співробітництво
	повна інтеграція	часткова інтеграція	початкова інтеграція

*Розроблено автором

Висновки

Отже, перетинання позицій утворюють у матриці квадранти (точки перетину), у яких поєднуються рівні політико-економічних бар'єрів з рівнями (ступенями) міжнародної економічної інтеграції. У нашому випадку утворилося 9 квадрантів. Найкращий квадрант (III + III): низький політико-економічний бар'єр (тобто невелика кількість залишкових політико-економічних бар'єрів, що легко усуваються) та повна інтеграція (тобто це фактично стадія економічного союзу, що прямує до політичного союзу). Найгірший квадрант (I + I): високий політико-економічний бар'єр (тобто ціла низка перешкод різного характеру, що стоять перед країною, що інтегрується) та початкова інтеграція.

Список літератури

1. Белозубенко, В. С. *Онтология интеграционных процессов на уровне регионов мира [Текст] / Белозубенко В. С., Усова А. С. // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – Вып. 91. – 2005. – С. 79-86.*

2. Мельник, Т. М. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні [Текст] / Т. М. Мельник, К. С. Пугачевська // Бізнес-інформ. – 2014. – №1. – С. 20-28.
3. Голованова, С. В. Конкурентные эффекты низких торговых барьеров: некоторые оценки для Калининградской области [Текст] / С. В. Голованова // Балтийский регион. – 2013. – №4(18). – С. 100-112.
4. Летов, В. А. Основные подходы к классификации нетарифных мер и ограничений в мировой торговле [Текст] / В. А. Летов // Бизнес в законе. – 2010. – №5. – С. 190-192.
5. Іванов, О. В. Протидія мінізації у сфері нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України [Текст] / О. В. Іванов // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2011. – С. 125-129.
6. Гребельник, О. П. Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання [Текст] / О. П. Гребельник, М. Д. Стеблянко // Митна безпека. – 2010. – №1. – С. 24-34.
7. Крупка, І. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації [Текст] / І. Крупка // Формування ринкової економіки. – Львів, 2009. – Вип. 19. – С. 335-351
8. Дюмулен, І. І. Всемирная торговая организация [Текст]. – М.: Экономика. – 2003. – С. 149-150.
9. Орлова, В. М. Нетарифні обмеження у міжнародній торгівлі: спроба концептуальної оцінки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/N2/NZV19_2001_economy/14_orlova_vm.pdf.
10. ЮНКТАД Система кодування заходів контролю в торгівлі (2012). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wits.worldbank.org/WITS/docs/UNCTAD%20Coding%20System%20of%20Trade%20Control%20Measures.docx>.
11. Эволюция международной торговой системы и тенденции в ней с точки зрения развития [Текст]. – ООН. Женева. – 17-18 сент. – 2012. – 25 с.
12. Мытарева, Е. А. «Торговая война» как средство нетарифного регулирования международной торговли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vestnik.kemsu.ru/Content/journals/201011/74-77_Мытарева.pdf.

References

1. Belozubenko, V. S., Usova, A. S. (2005). The integration processes ontology on the world region's level. – Scientific works DonNTU, 91, 79-86.
2. Melnyk, T. M. & Pugachevska, K. S. (2014). Non-tariff protectionism in EU and Ukraine. – Businessinform. – №1. – pp. 20-28.
3. Golovanova, S. V. (2013). Competitive effects of low trade barriers: some estimates for the Kaliningrad region. – Baltic region, 4 (18), 100-112.
4. Letov, V. A. (2010). The main approaches to the classification of non-tariff measures and restrictions on world trade. – Business Law, 5, 190-192.
5. Ivanov, A. (2011). The resistance of the shadowing in the non-tariff regulation of the foreign trade of Ukraine. – Problems of international economy development and the foreign investment inflows: regional case. – pp. 125-129.
6. Hrebelynk, A. P., Steblyanko M. D. (2010). The comparative analysis of the theoretical approaches to the tariff regulation. Customs safety, 1, 24-34.
7. Krupka, I. (2009). The comparative analysis of the main instruments of trade policy in the context of globalization. Formation of market economy, 19, 335-351.
8. Dumoulin J. I. (2003). The World Trade Organization. Moscow: Economics.
9. Orlova, V. N. (2001). The non-tariff barriers in the international trade: an attempt of the conceptual evaluation. Retrieved from: www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/N2/NZV19_2001_economy/14_orlova_vm.pdf.
10. UNCTAD Coding System of Trade Control Measures. (2012). Retrieved from: <http://wits.worldbank.org/WITS/docs/UNCTAD%20Coding%20System%20of%20Trade%20Control%20Measures.docx>.
11. The development of the evolution and trends of the international trading system. (2012). The United Nations. Geneva. -17-18 September. – 25p.
12. Mytareva, E. A. (2010). The "trade war" as a means of the international trade non-tariff regulation. Retrieved from: http://vestnik.kemsu.ru/Content/journals/201011/74-77_Мытарева.pdf.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2015 р.